

POZYTYWIZM

Nazwa epoki: na zachodzie "pozytywizm" to określenie kierunku filozoficznego, który mówi, że rozwój cywilizacji i dobrobyt społeczny jest w stanie zapewnić pozytywne myślenie, jedynie w Polsce "pozytywizm" jest określeniem epoki literackiej, na zachodzie epoka ta nosi nazwę "realizm" lub "naturalizm", a intensywne procesy społeczno-gospodarcze noszą nazwę rewolucji przemysłowej

Ramy czasowe: Polska: 1863 (klęska powstania styczniowego) - lata 90. XIXw.

POJĘCIA:

Spór młodych i starych – po upadku powstania styczniowego, część czasopism była zgodna z poglądami konserwatystów - starych, a część z poglądami nowych - pozytywistycznych ideologii, którą propagowali młodzi np. Bolesław Prus czy Eliza Orzeszkowa, Pozytywiści atakowali romantyczny sposób myślenia, starzy opierali się nowościom, nie wierzyli w zmiany, woleli podlegać określonym już regułom

Odrzucenie romantycznej idei walki zbrojnej o wolność - pozytywiści uważali, że uczestnikom powstania styczniowego należy się hołd i szacunek, ale odrzucali ideę zbrojnej walki – skazanej na porażkę, zamiast tego woleli pracę na rzecz rozwoju kraju

Praca organiczna i praca u podstaw - najważniejszym postulatem pozytywistów było skoncentrowanie się na wzmocnieniu więzi społecznych i na rozwoju ziem polskich, angażowali się w upowszechnianie oświaty, za szczególnie istotną uważali pracę u podstaw, czyli realizowany przez warstwy uprzywilejowane program alfabetyzacji ludu, który miał na celu podniesienie poziomu życia ubogim, ważna również była praca organiczna, której celem był rozwój gospodarczy kraju

Uwłaszczenie chłopów i rozpad warstwy szlacheckiej - konieczność uprzemysłowienia produkcji rolnej i represje popowstaniowe, które dotknęły przede wszystkim właścicieli ziemskich, spowodowały pogorszenie się sytuacji szlachty, wielu ziemian po stracie majątku przeniosło się do miast i podjęło pracę inteligencką, niektórzy zatrudniali się jako administratorzy cudzych dóbr, zjawisko nosi nazwę - wysadzenie szlachty z siodła

Równouprawnienie kobiet – jednym z najważniejszych problemów była emancypacja kobiet, a zwłaszcza możliwość podejmowania przez kobiety pracy zawodowej, arystokratki i zubożałe szlachcianki nie były przygotowane do samodzielnego życia bez męskiej opieki, uczono je gry na fortepianie, konwersowania z gośćmi, tanców oraz umiejętności potrzebnych do podjęcia pracy

Asymilacja Żydów - ziemie Polskie stanowiły w Europie największe w Europie skupiska Żydów, działających głównie w rzemiośle, przemyśle i handlu, większość z nich zachowała odrębne zwyczaje, religię i język, wywołało to konflikty i narastanie wzajemnej nieufności i niechęci, aby rozwiązać problem, pozytywiści postulowali asymilację Żydów - stopniowe przyjmowanie przez nich kultury oraz języka większości

Germanizacja i rusyfikacja - pozytywiści przeciwstawiali się polityce Prus i Rosji dążących do wynarodowienia Polaków, rozbudzali w rodakach uczucia patriotyczne i popierali działania mające na celu wzmacnianie wspólnoty narodowej, w zaborze rosyjskim obowiązywała ścisła cenzura, nie można było się posługiwać językiem polskim, podobna sytuacja panowała w germanizowanej przez Prusy Wielkopolsce

FILOZOFIA:

Scjentyzm – jednym pewnym źródłem wiedzy jest nauka, w sposób ścisły można zajmować się tylko tym, co da się sprawdzić doświadczalnie

Ewolucjonizm - wszechświat podlega prawu ewolucji

Utylitaryzm – idealne społeczeństwo powinno się opierać na utożsamieniu dobra jednostki z dobrem ogółu, człowiek jest szczęśliwy wtedy, gdy jest użyteczny dla społeczeństwa

Organicyzm - społeczeństwo rozwija się i funkcjonuje jak organizm biologiczny, osłabienie jednej części społeczeństwa powoduje słabość całości

CECHY LITERATURY:

Realizm – pisarze ukazywali rzeczywistość zgodnie z przyjętymi wyobrażeniami, przedstawiali to co typowe, charakterystyczne, oparte na obserwacjach życia codziennego

Naturalizm - zakładano, że sztuka powinna odzwierciedlać rzeczywistość z fotograficzną wiernością, ukazywać też to co budzi odrazę i przerażenie: przemoc, brud, naturaliści uważali, że społeczeństwem rządzą prawa walki o byt i doboru naturalnego

Tendycyjność i utylitaryzm - początkowo utwory pozytywistów służyły propagowaniu założeń ideowych epoki i koncepcji pożytecznych społecznie np. pracy organicznej, w fazie dojrzałego, krytycznego realizmu głównym zadaniem literatury stał się rzetelny opis rzeczywistości, który przyczyniał się do edukacji społeczeństwa

Dominacja prozy epickiej - najważniejsze dzieła należą do prozy powieściowej i nowelistyki

Nowy typ bohatera - pozytywiści wprowadzili bohaterów reprezentujących inne warstwy społeczne niż szlachta np. kupców czy robotników

Język ezopowy – ze względu na cenzurę, pisarze posługiwali się przenośniami i niedopowiedzeniami

TYPY BOHATERÓW:

Typ bohatera	Charakterystyka	Przykład
Działacz gospodarczy	- Jego działalność jest użyteczna dla całego społeczeństwa - Przyczynia się do rozwoju cywilizacyjnego kraju	Stanisław Wokulski (Lalka)
Inteligent zaangażowany w pracę u podstaw, społecznik	- Ma poczucie misji - Działa bezinteresownie dla dobra ogółu - Jest gotów do poświęceń	Witek Korczyński (Nad Niemnem)
Uczony	- Wierzy, że dzięki postępowi i nauce świat stanie się lepszy	Julian Ochocki (Lalka)
Kobieta niezależna	- Utrzymuje się z własnej pracy - Nie uznaje barier społecznych - Przeciwstawia się konwenansom obyczajowym	Helena Stawska (Lalka) Justyna Orzelska (Nad Niemnem)

Idealista	- Kieruje się szlachetnymi pobudkami - Stawia sobie wzniosłe cele - Jest marzycielem	Ignacy Rzecki, Stanisław Wokulski, Julian Ochocki (Lalka)
Patriota	- Kocha ojczyznę i jest gotów oddać za nią życie	Andrzej Kmicic, Michał Wołodyjowski (Potop)
Prosty człowiek z ludu	- Uczciwy i prostoduszny - Ciężko pracuje	Rodzina Bohatyrowiczów (Nad Niemnem)
Żyd asymilujący się z polskim otoczeniem	- Jest przeciwny izolowaniu się Żydów	Doktor Szuman (Lalka)

MOTYWY:

Motyw	Definicja	Przykład
Praca	praca jest ukazywana jako miara wartości człowieka i jego użyteczności, stanowi podstawę oceny moralnej bohaterów i źródło ich życiowego powodzenia	Bolesław Prus - "Lalka" Dzięki pracy Wokulski wydobywa się z nędzy i osiąga sukces, jego działalność w handlu przyczynia się do ożywienia polskiej gospodarki, bohater daje też pracę potrzebującym
Asymilacja Żydów	problemy antysemityzmu i dobrowolnego izolowania się Żydów często pojawiały się w literaturze, jako rozwiązanie kwestii żydowskiej pozytywiści proponowali asymilację mniejszości	Bolesław Prus - "Lalka" Doktor Szuman jest całkowicie zasymilowanym Żydem
Emancypacja kobiet	kobieta łamiąca stereotypy obyczajowe i walcząca o równe prawa z mężczyznami to jeden z głównych tematów literatury pozytywizmu	Bolesław Prus - "Lalka" Helena Stawska, pozbawiona oparcia mężczyzny musi sama zapewnić sobie i dziecku utrzymanie
Spółeczeństwo	literatura pozytywizmu we wnikliwy sposób portretuje społeczeństwo polskie końca XIXw., jego strukturę, problemy i stopniową przemianę	Bolesław Prus - "Lalka" W powieści została ukazana szeroka panorama społeczna, od arystokracji, przez mieszczań, do robotników i biedotę, Prus wyeksponował kontrasty i napięcia między warstwami

Miasto	akcja wielu utworów pozytywistycznych rozgrywa się w mieście	Bolesław Prus - "Lalka" Pierwsza polska powieść, której akcja toczy się niemal wyłącznie w mieście, zostały ukazane różnice w wyglądzie ulic, domów, stylach życia mieszkańców w poszczególnych dzielnicach
Miłość do ojczyzny	motyw niewyrażany wprost, ze względu na cenzurę, autorzy używali przenośni i metafor, a akcję umieszczali w przeszłości	Henryk Sienkiewicz - "Potop" Główni bohaterowie na pierwszym miejscu stawiają dobro ojczyzny, a akcja toczy się w latach 1655-1657
Nauka i wiedza jako źródło postępu	jest to powiązane z programem ideowym pozytywistów, wyraża optymistyczną wiarę w nieograniczone możliwości człowieka i w ewolucję społeczeństw	Bolesław Prus - "Lalka" Wokulskiego fascynuje poszukiwanie metalu lżejszego od powietrza, Ochocki marzy o wynalezieniu maszyny latającej